

אמנם אשמינו

לְרֹכֵךְ אֱלֹהֵינוּ   לְהַאֲרִיךְ אִפְּךָ
לְרָעִים וּלְטוֹבִים   וְהִיא תִּהְלֶתִיךָ.

לְמַעַנְךָ, אֱלֹהֵינוּ,   עֲשֵׂה וְלֹא לָנוּ,
רְאֵה עֲמִידַתְנוּ   דְּלִים וְרָקִים.

5   אָמֵנָם אֲשַׁמֵּינוּ   עֲצָמוּ מִסֵּפֶר
אֲנַחֲתִי דוֹרֵינוּ   רְבוּ מִלְּדָבָר,
אֲשֶׁר לֹא הִקְשַׁבְנוּ   גְּעָרָה כַּמְבִּין
אֲפֹפוֹנוּ מִכּוֹת   כְּכִסִּיל הַזֶּהָנוּ.   דרכך

בְּרִבְרֶךְ לָנוּ: שׁוּבוּ – פָּנִינוּ הַסְתַּרְנוּ.

2-1 להאריך אפך לרעים ולטובים – כמו שנאמר בשמות לד, ו: ארך אפים. ואמרו בבריתא בסנהדרין קיא, א: כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו: רבונו של עולם, ארך אפים לצדיקים, אמר לו: אף לרשעים. והיא תהלתך – עשה"כ בישעיה מח, ט: למען שמי אריך אפי ותהלתי אחטם לך.

3 למענך וכו' – עשה"כ תהלים קטו, א: לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד.

4 ראה עמידתנו – כשל דלים ורקים. ועל פי זה פייט רש"י בסליחה 'ה' אלהי צבאות' (פיוטי רש"י, מהדורת א"מ הברמן, עמ' 1): 'עמידתנו דלים וריקנים'. ועל פי הכתוב בשורות 2-4: לרעים ולטובים וכו', אמר הפייטן בסליחה 'אני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך בהשכימי בבקר (נו"א בתחן) לפני מכון שבתך' (סליחות ליום ה' של עשי"ת כמנהג פולין, ד, א 6631):

כִּי אֲנַחְנוּ עֶמֶךָ וְצֹאן מִרְעִיתֶךָ   כְּדִלִים וּכְרָשִׁים דְּפָקְנוּ דְּלִתֶיךָ
לֹא לְמַעַנְנוּ כִּי אִם בְּרַב צַדִּיקוֹתֶיךָ   לְרָעִים וּלְטוֹבִים וְהִיא תִּהְלֶתִיךָ.

4-1 טורים אלה מובאים בפתיחה לסליחות שלפני ראש השנה ובעשרת ימי תשובה כמנהג ליטא.

5 עצמו מספר – תהלים מ, ו.

6 רבו מלדבר – מלתנותם לפניך.

7 לא הקשבנו וכו' – עדה"כ משלי יז, י: תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. ואנו לא נהגנו כמבין לשמוע גערה.

8 אפפנונו מכות – אף על פי שבאו עלינו מכות הרבה מכל צד, לא חששנו מלהויד ולחטוא כמנהג הכסיל.

9 ברבך לנו – על ידי נביאך. שובו – כמו שנאמר במלכים ב יז, יג: ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל־נביאו (נביאי קרי') כל־חזה לאמר שבו מדרכיכם הרעים וגו'. פנינו הסתרנו – מתוכחתך, כמו שנאמר שם, יד: ולא שמעו ויקשו את ערפם וגו'.

אמנם אשמינו

10	במרמה בקשנוך בטוב לא דרשנוך בעת היצר לנו	ואליך לא שכנו. ברוב כל שכחנוך – איך תמצא? למענך
15	גבורות אין בנו גדועי זרוע בפועל גמרנו ואכלנו גם קרן גם פרי	אשר כם נבוא, בתת שֶכר בשנו. צדקת אבותינו, לא מלאו ספק. דרכך
20	דוכאו מנו דפקי דלתיה דברי בגאון נעשינו דחה משפט	שכיות החמדה בכח ובגבורה. עשה לנו ברחמיה, בחרב המתהפכת. למענך

- 10 במרמה – העמדנו פנים כמבקשי ה'. ואליך וכו' – אבל לא עשינו תשובה בלבב שלם.
- 11 בטוב – בעוד שהשפעת טובה עלינו. ברוב כל – עדה"כ ברברים כח, מז: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל.
- 12 בעת היצר לנו – עתה שאנו בצרה. איך תמצא – עדה"כ דה"א כח, ט: אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד. ואנו בטוב לא דרשנוך.
- 13 גבורות – כלומר מעשים טובים אין בנו למוא כם לפניך. והוא עדה"כ תהלים עא, טז: אבוא בגבורות ה' אלהים, ונדרש בירושלמי עשר שני פרק ה' ח על מצוות ומעשים טובים.
- 14 גדועי זרוע בפועל – פעל מעשים טובים לא עשינו כאילו היינו גדועי זרוע, לכן בתת ה' שכר לעושי רצונו, בושנו כי לא יגיענו כלום. גדועי זרוע – עדה"כ ש"א ב, לא.
- 15 גמרנו – כלינו. ויש במשמעות גמרנו לשון אכילה, שכן הכתוב באיוב יג, כח: כבד אכלו עש, ת"י: היך לבוש דגמריה זחיל. לכן זיווגו בפייטן עם 'ואכלנו'. צדקת אבותינו – זכות אבות.
- 16 גם קרן גם פרי – של זכות אבות. והוא ע"ד לשון המשנה פאה א, א: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. לא מלאו ספק – אין בהם די בשביל לעמוד לנו. והוא עדה"כ איוב כ, כב: במלאות שפקו.
- 17 דוכאו מנו – פסקו ובטלו מאתנו. שכן: לא דכאו בירמיה מד, י' ת"י: לא פסקו. שכיות החמדה – ישעיה ב, טז. והוא תואר לצדיקים (המפרש).
- 18 דפקי דלתיה וכו' – כלומר המתפללים ותובעים ממך ישועה בכוח מעשיהם הטובים.
- 19 דברי בגאון נעשינו – עשה"כ תהלים יז, י: פיו דברו בגאות. ר"ל על כן אנו מבקשים בעצמנו, ואין מעשים טובים סומכים בקשותינו, אלא דיבורנו ברברנות, כמי שאין בידו כלום ומעמיד פנים שיש לו. ולפי שאנו מכירים ומודים כמה עלובה בקשתנו, לכן: עשה לנו ברחמך.
- 20 בחרב (נו"א חרב) המתהפכת – (כראשית ג, כד) זו הגיהנם, כך נדרש בבראשית רבא כא, ט.

פיוטי יוסי בן־יוסי

הורקנו והוצגנו	בקש מדגן
היינו כמוץ	ואין דורש לאוספו.
הלא בהלקח	דגן בעתו
הוצת לשון אש	בקש היבש. דרכך
25 ומה־נדבר	ומה־נצטדק,
ומה־נאמר	ויוצק חן בשפתותינו?
ומי בעל דברים	ידבר צחות
ובפתחון פיו	לא יכלם? למענך
30 זה דרכינו כסל	נחלנו אִוֹלֶת,
זידים חוטאים	זוללים וסובאים.
זכיתי לבי –	מי יוכל שיח?
זרע קבורת רחם	בא והולך בהבל. דרכך
חזות מופת	התוינו בארץ
חתומי באות ברית	וחקים ישרים.

- 21 הורקנו והוצגנו – עשה"כ ירמיה נא, לד: הציגנו (הציגני קרי) ככלי ריק. כקש – שנתרוקן מן הדגן שהיה בו. והכוונה שנעשינו ריקנים מן הצדיקים שאבדו מאתנו.
- 22 היינו כמוץ – עשה"כ תהלים א, ד: לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תרפנו רוח.
- 23 בהלקח וכו' – עשה"כ הושע ב, יא: ולקחתי דגני בעתו. כלומר לאחר הדיש כשלוקחים את הדגן, מה עושים בקש?
- 24 הוצת לשון אש וכו' – עשה"כ ישעיה ה, כד: כאכל קש לשון אש.
- 25 ומה־נדבר וכו' – עשה"כ בראשית מד, טז.
- 26 ויוצק וכו' – כלומר מה דברים נאמר לזכותנו, ויהיו לדרכינו חן להתקבל לפניך. והמליצה עשה"כ תהלים מה, ג.
- 27–28 ומי בעל דברים – (שמות כד, יד) ומי יש לנו שליח ציבור שידבר צחות (ישעיה לב, ד) ולא ייכלם בפתחון פיו שימליץ טוב בעדנו.
- 29–30 זה דרכינו וכו' – עדה"כ תהלים מט, יד, זה דרכנו דרך הכסילות, ונחלתנו האיוולת, שאנו נוהגים כמנהג זרים חוטאים הזוללים וסובאים.
- 31 מי יוכל שיח? – מי יוכל לומר. והוא עשה"כ משלי כ, ט: מי יאמר זכיתי לבי. שהכל מלוכלכים בחטא.
- 32 זרע קבורת רחם – זה כינוי לאדם הנזרע ברחם, הקרוי קבר (אהלות פז מג), והוא משם בא והולך בהבל כל ימיו. והמליצה עשה"כ קהלת ו, ד.
- 33–34 חזות מופת – מראה אות. התוינו – רשמנו, מלשון: והתוית תו, ביחזקאל ט, ד. ומהו האות, מפורש בטור שלאחריו: אות ברית וכו'. והמפרש כתב: אנו מופת ואות בין שאר האומות, במה? חתומי באות ברית וחקים ישרים, כלומר באות המילה ובחוקי של תורה. חזות לשון מופת ואות. ויש מפרשים חזות כו', למראה מופת נכתבנו בארץ שניכרים בארץ ע"י חותם אות ברית כו' כעניין וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך כול' (דברים כח, י) עכ"ד. ולפי פירוש זה יש לגרוס: התויתנו, כנו"א, תחת התוינו.

35 חֲשַׁבְנוּ זֶרַע קֹדֶשׁ בָּנִים לֹאֵל חֵי, -
חֲלָלְנוּ - וְנִקְרִינוּ: אוֹם טִמְאַת הַשֵּׁם. למענך

טָהוּר עֵינִים מִרְאוֹת בָּרָע, -
טָרָם לֹא רָאָה עֵמֶל בִּינְעָקֵב.
טָרַף לֹאֵלְנוּ נִכְסְפָה נַפְשֵׁינוּ -
40 טַבְחָנוּ רֵב וְצִעִיר כְּבִלְעֵת דָּגִים. דרכך

יָה בְדִלּוֹתֵינוּ צָדָקָה חֲנֻנֵתָנוּ,
יָד בְּנוֹ הַחֲזָקָה בָּעֵת מָטָה יָדֵינוּ.
יִדְעָתָנוּ: זֹאת עָשׂוּ וַחֲיוּ -
יָדִים לֹא חָלוּ בָנוּ כִּהְפֹּכֶת רָגַע. למענך

45 כַּחוֹתֶם עַל לֵב שִׁמְתָה מְלִכֵינוּ
כִּנְפֶשׁ קְשׁוּרָה בְּעֶבְתָּת אֲהָבָה.
כִּי נִתְרוּעֶץ חֲבוּרֵי עֲצָבִים -

- 35 חֲשַׁבְנוּ - בתחילה זרע קדש (ישעיה ו, יג). בנים לאל חי - כמ"ש הושע ב, א: יאמר להם בני אל חי.
- 36 חֲלָלְנוּ - כיוון שחוללנו מקדושתנו על ידי העבירות. ונקרינו - אז נקראנו: אום טמאת השם - עשה"כ יחזקאל כב, ה: הקרבות והרחקות ממך יתקלסוֹבךָ: טמאת השם וגו'. ופירש רש"י: יתקלסוֹבךָ, ומה היא הקלסות, טמאת השם. זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקראות עם טמא שפתים (ישעיה ו, ה).
- 37-38 טָהוּר עֵינִים - כינוי להקב"ה, עשה"כ חבקוק א, יג: טהור עינים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל. טרם - מקדם. וכן השתמש הפייטן בלשון זה בפיוט 'אפחד במעשי' שורה יז: טרם היה לי מכפר פנים ועיין בפירוש שם. עמל - עוול. ואילו עתה
- 39 טָרַף לֹאֵלְנוּ - אנו מתאווים לגזול פרנסת אחרים. טרף, לשון מזון ופרנסה, כמו: טרף נתן ליראיו (תהלים קיא, ה). על כן
- 40 טַבְחָנוּ רֵב וְצִעִיר - גדולים וקטנים. כבליעת דגים - הנבלעים בלי הבחנה.
- 41 צָדָקָה חֲנֻנֵתָנוּ - חננתנו בצדקתך.
- 42 יָד בְּנוֹ הַחֲזָקָה - עשה"כ ויקרא כה, לה: וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו.
- 43-44 יִדְעָתָנוּ - הודעת לנו: זאת עשו וחיו - כלומר עשו גם אתם כמוני להחזיק ידי דלים, והלשון עפ"י בראשית מב, יח. ולפי שלא שמענו לך, היינו כסדום, ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידיים (איכה ד, ו). ועוון סדום היה שלא החזיקו יד עני, כמו שנאמר יחזקאל טז, מט: הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה.
- 45 כַּחוֹתֶם עַל לֵב - עשה"כ שיר השירים ח, ו: שימני כחותם על לבך, שאינו משתכח. כן היינו תחילה.
- 46 כִּנְפֶשׁ קְשׁוּרָה - עשה"כ בראשית מז, ל. בעבתת אהבה - עשה"כ הושע יא, ד. כך דיבקתנו אליך.
- 47 כִּי נִתְרוּעֶץ - כאשר אנו נעשים רעים וחבורים ודבוקים לעצבים. (הושע ד, יז).

כַּעַת חֶלֶק	לְבִינו, אֲשָׁמְנו.	דרכך
לְהִיטִיב דְּבַרְתָּ	אֹמֵר לֹא הִפְלָתָה,	
לֹא שָׁקֵר בָּנוּ	דְּבַר אֲמוֹנְתִּיהָ. –	50
לֵב וּפֹה לֹא הִשּׁוּיְנו	כִּכְסָף עַל חֶרֶשׁ	
לְעַג שְׁפַת חֲלָקוֹת	בָּלָב וְלֵב דְּבַרְנוּ.	למענך
מִכַּת הוֹלֵךְ	עַל גַּחֲזוֹן הַקְדָּמָתָה	
מוֹסֵר לְמִדָּת	לְבַעֲלֵי הַלְשׁוֹן. –	
מַעֲוֹנֵשׁ לֵץ	לֹא יַחֲכֵם פְּתִי	55
מִכָּה רִיעַ בִּסְתֵר	בְּגַחֲזֵי רְתָמִים.	דרכך
נִתְּנָה מוֹדָא	עַל לֵב אֲנָשִׁים	

- 48 כַּעַת – שחלק לבינו ונתפלג מה' – אשמנו. והשלון עפ"י הושע י', ב: חלק לבם עתה יאשמו. דבר אחר: חלק לבנו, שנהיה לבנו מסופק באמונתו. (עיי' דברים רבה, מהדורת הר"ש ליברמן, עמ' 70, ועיי' הערה 3, שם).
- 49 לְהִיטִיב – עמנו, דברת. כמ"ש ירמיה לב, מ: וכתתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם וגו'. ועוד במקומות אחרים. אומר לא הפלת – מהבטחתך. כמ"ש ביהושע כא, מג: לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא. וכמו שהוא אומר בטור שלאחריו.
- 50 לֹא שָׁקֵר בָּנוּ וכו' – עשה"כ תהלים פט, לד: ולא אשקר באמונתי. ואילו אנחנו
- 51 לֵב וּפֹה – פינו ולבנו לא היו שווים, אלא ככסף מצופה על חרש היה דבר פינו (משלי כו, כג).
- 52 לְעַג וכו' – כן בלבנו לעגנו לדבריך, ושפתינו דברו חלקות לכסות על מחשבות לבנו הרע. שפת חלקות וכו' – עשה"כ תהלים יב, ג: שפת חלקות בלב ולב ידברו.
- 53 הוֹלֵךְ עַל גַּחֲזוֹן – זה הנחש, שנאמר בראשית ג, יד: על גחזון תלך. הקדמת – מכתו ולא שאלתו תחילה למה הסית את האשה, כמו שדרשו בבראשית רבה פרשה כ, ב: עם אדם נשא ונתן, עם חוה נשא ונתן, ועם נחש לא נשא ונתן, אלא אמר הקב"ה נחש זה רשע בעל תשובות ואם אומר אני לו עכשיו הוא אומר לי אתה צוית אותם ואני צויתי אותם, מפני מה הניחו צוייך והלכו להם אחר צוויי, אלא קפץ עליו ופסק לו את דינו.
- 54 מוֹסֵר – וזה המוסר אשר לימדת לבעלי לשון הרע, שילמדו מנחש שדיבר לשון הרע וכך נענש. ועיי' קהלת י', יא: ואין יתרון לבעל הלשון, ות"י: ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתי וכו'. ובעבודה 'אתה כוננת', שו' 36: טורדו פעמי בעל הלשון.
- 55 מַעֲוֹנֵשׁ לֵץ וכו' – אף על פי כן הפתי רואה מה עונשו של הלץ ולא יחכם ליקח מוסר. והלץ הוא המזיק בלשונו, כמו שנאמר משלי כב, י: גרש לץ ויצא מדון. ומליצת הפייטן 'מעונש לץ' וכו' עשה"כ שם כא, יא: בענש לץ יחכם פתי.
- 56 מִכָּה רִיעַ בִּסְתֵר – ועדיין הפתי מוזיק רעהו בלשון הרע. עשה"כ דברים כז, כד: ארור מכה רעהו בסתר, ות"י: ליט דימחי חבריה בלישן תליתאי בטומרא. בגחלי רתמים – זה לשון הרע. שכן בבראשית רבה פרשה צח, יט דרשו את הכתוב בתהלים קכ, ד: חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים, על לשון הרע.
- 57 נִתְּנָה מוֹדָא – של שבועה. עשה"כ דברים ו, יג: את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע.

נדר, שבועת שוא, בין שניהם, חקתה.
נמתה 'והוצאת' על נשבעים לשקר -
נפרצנו באלה עד אכלה הארץ. למענך 60

סבלתה עולם כרגלים לפסח,
סמכתו באמת ושלום ומשפט.
סלפנו משפט וגם פשלה אמת -
סבבנו לבקש שלום ואין. דרכך

עליון אתה 65 בכסא רם ונשא,
עיניך מביטים שפל ורכא.

- 58 נדר - דיני נדרים, ברברים כג, כב-כד, ובמדבר ל, ב-יו. שבועת שוא - בעשרת הדברות שמות כ, ז. ופרטיה במסכת שבועות פרק ג ממשנה ח ואילך. וזו עבירה בין אדם למקום. בין שניהם - שבועה בין אדם לחבירו, בשמות כב, י: שבועת ה' תהיה בין שניהם. חקתה - כתבת בתורה.
- 59 נמתה - אמרת. והוצאת - נו"א: הוצאתיה. האמור על ידי זכריה ה, ד: הוצאתיה נאם ה צבאות וכאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר, וכלתו ואת עציו ואת אבניו. ואף על פי שהזהרת על עוון נדרים ושבועות באזהרות חמורות, לא שמענו לאזהרותיך, אלא
- 60 נפרצנו - נהיינו פרוצים באלות ושבועות שקר. עד אכלה הארץ - עשה"כ ירמיה כג, י: כי מפני אלה אכלה הארץ. ות"י: ארי מן קרם מומי דשקר חרובת ארעא. ובירושלמי שבועות פ"ו ה"ו (לו, א) מובאים סמוכים הכתובים: 'בין שניהם' 'והוצאתיה'. ובבבלי שבועות לט, א מובא 'לא תשא', 'מפני אלה' 'והוצאתיה'.
- 61 סבלתה - נשאת את העולם. כרגלים לפסח - שאינו יכול להלך בעצמו והוא צריך לקביים ולסמוכות. והמליצה עשה"כ איוב כט, טו.
- 62 סמכתו באמת וכו' - כמו שאמר רבן שמעון בן גמליאל באבות פרק א משנה יח: על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ה, טז): אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. ואילו אנחנו:
- 63 סלפנו משפט - ערה"כ חבקוק א, ד: על כן יצא משפט מעקל, וישעיה נט, יד: והסג אחר משפט. כשלה אמת - עשה"כ ישעיה שם, שם: כי כשלה ברחוב אמת. על כן
- 64 סבבנו - חזרנו. לבקש שלום - ולא מצאנו, עשה"כ יחזקאל ז, כה: ובקשו שלום ואין. ובאותה פרשה שבישעיה סימן נט מוכיח הנביא את ישראל על שלושה דברים אלה שנטלו מהם. בפסוק ה: דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלתם. ובפסוק טו: ותהי האמת נעדרת. וסמך הפייטן בוידויו חסרון שלושה הדברים ל שבועת שקר, שבמקום שיש שבועה שם יש עריכת דין. וכן הוא סמוך בפרשה שבישעיה שם פסוק יג: דבריעשק וסרה והרו והגו מלב דברי שקר.
- 65 עליון אתה - עשה"כ תהלים צו, ט: כי אתה ה' עליון. בכסא וכו' - עשה"כ ישעיה ו, א: ואראה את ה' ישב על כסא רם ונשא. ושם סו, א: השמים כסאי.
- 66 עיניך מביטים וכו' - עשה"כ ישעיה שם, ב: ואל זה אביט אל עני ונכה רוח. ועשה"כ שם נו, טו: כי מה אמר רם ונשא וגו' ואת דכא ושפל רוח. ועל כתוב זה אמר ר' יוחנן במגילה לא, א, כל מקום

פיוטי יוסי בן יוסי

עֲנוּה בְקֶשׁוֹ – פְּצָתָהּ – וְתִסְתְּרוּ מֵאֶפֶס, וְרִמּוּ עֵינֵינוּ. למענך

פָּנֶיךָ תָּמִיד פְּקָדָה וּמִשׁוֹקָקָה 70 בְּחֻמַּת אֲרָצוֹת, וּמִצְמִיחַ מִגְדִּיָּה. אֶדָם אֱלֹהִים פֶּן יִקְבַּע פְּרִי תִתָּה לְמַעֲשֶׂר וּכְחֹשׁוֹ מִגְדִּיָּה. דֶּרֶךְ

צִיָּה יִצְרֶת לְמִלְאכַת שָׁנִים, צָבָא לְאַנּוּשׁ עָלֵי אֶרֶץ לְמִלְאכַת יָמִים.

שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו. ובסידורים הגירסא גדולתו, תחת גבורתו. ועיין בסידור 'עבודת ישראל' לבער בהערותיו. ומצינו עינים לשון זכר בזכריה ג, ט: על אבן אחת שבעה עינים. וכן אמר הפייטן בפיוט 'אתן תהלה', שורה יב:

וּמְרוֹם שְׁבִתוֹ וְהוּא רָם עַל כָּל וּמִבִּיט אֶל עֵנִי וְנִכָּה רוּחַ וְעוֹד שֶׁם בְּשׁוּרָה לֵה:

נִשָּׂא וְנוֹרָא מְרוֹם כְּסָאוֹ וְשָׁפֵל יִרְאָה.

ולפי שהקב"ה עניו ציווה לבריותיו שיאחזו גם הם במידת הענווה, ואמר להם:

67 עֲנוּה בְקֶשׁוֹ וְכו' – עֲשֵׂה"כ צִפְנִיָּה ב, ג: בְּקֶשׁוֹ עֲנוּה אֲוִלִי תִסְתְּרוּ בְיוֹם אִף ה'. פְּצָתָהּ – כְּמוֹ פְצִית פִּיךָ, כְּלוֹמֵר אֲמַרְתָּ. וְאִנְחֵנוּ לֹא שִׁמְעֵנוּ בְּקוֹלְךָ, אֵלָא

68 עֲנוּה בְּגִבְהוֹת לֵב – וְהוּא תוֹעֵבֶת ה' כְּמִ"שׁ מִשְׁלֵי טו, ה: תוֹעֵבֶת ה' כָּל גִּבָּה לֵב. וְרִמּוּ עֵינֵינוּ – עֲשֵׂה"כ שֶׁם כֹּא, ד: רוֹם עֵינִים וְרַחֵב לֵב נֵר רְשָׁעִים חֲטָאת. וְכֵן בְּוִידּוֹי 'עַל חֲטָא' לְיוֹם הַכִּיּוּרִים: עַל חֲטָא שֶׁחֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינֵים רְמוֹת.

69 פָּנֶיךָ תָּמִיד וְכו' – עֲשֵׂה"כ דְּבָרִים יֵא, יב: תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּה. וְעֵינֵינוּ פָּנִים, עֵינֵינוּ, עֵינֵינוּ רִש"י לִיהוֹשֻׁעַ ד, יא: לְפָנֵי הָעָם, לְעֵינֵי הָעָם. חֲמַדַּת אֲרָצוֹת – זוֹ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, עֲשֵׂה"כ יִרְמִיָּה ג, יט: וְאֵתְּנִיךָ אֶרֶץ חֲמָדָה.

70 פְּקָדָה וְכו' – עֲשֵׂה"כ תִּהְיֶה סֵה, י: פְּקָדַת הָאֶרֶץ וְתִשְׁקָקָה כְּלוֹמֵר, וְתִשְׁקָה אוֹתָהּ. וְשֶׁם פְּסוּק יא: בְּרִבְבִּים תִּמְגֵּגָה צִמְחָה תִּבְרָךְ.

72–71 פֶּן יִקְבַּע – פֶּן יִגּוֹל אֶדָם אֱלֹהִים, כְּלוֹמֵר וְיִטּוֹל לְעַצְמוֹ אֶת הַפִּירוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ כְּדֵי שִׁיתֵן מֵהֶם מַעֲשֶׂר. כִּי הוֹכִיחַ מִלֹּאכֵי ג, ח: הִקְבַּע אֶדָם אֱלֹהִים כִּי אִתָּם קִבְּעִים אֲנִי וְאִמְרַתָּם בְּמֵה קִבְּעוֹךָ, הַמַּעֲשֶׂר וְהַתְּרוּמָה. וְעֵינֵינוּ רִש"י שֶׁם. וְעֵינֵינוּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה כו ע"ב. וְלִפִּי שֶׁלֹּא קִיַּמְנוּ לְהַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂרוֹת, לִכֵּן: וְכִחֲשׁוּ מִגְדִּיָּה – יִכְוִיבוּ מִגְדִּיָּה וּמִנְעֻמֶּיהָ שֶׁל הָאֶרֶץ, שֶׁלֹּא יִימָצְאוּ. עֲדָה"כ הוֹשֻׁעַ ט, ב: וְתִירוֹשׁ יִכְחַשׁ בֵּה, וְת"י: וְחִמְרָא לֹא יִסּוּפִיק לְהוֹן.

73 צִיָּה – אֶרֶץ, עֲשֵׂה"כ יִשְׁעִיהָ מֵא, יח. לְמִלְאכַת שָׁנִים – שֶׁמִּלְאכָתָה נִמְנִית בְּשָׁנִים.

74 צָבָא לְאַנּוּשׁ וְכו' – עֲשֵׂה"כ אִיּוֹב ז, א. כְּלוֹמֵר זֶמֶן קְבוּעַ לְאֶדָם בְּאֶרֶץ לְעֲשׂוֹת מִלְאכָה, וְהִיא נִמְנִית בִּימֵים.

אמנם אשמינו

75 צוית למרגוע שביעי ולא נחו.
צבי לשמט שביעית – והיא לא שבתה. למענך

קדמנו פניך כמחיר ביד כסיל
קנות צדקתיך בתורה בלא לב.
קבל פניחות מעט בצדקה,
80 קח נא אמרינו כקומץ מנחת דל. רכך

רדנו ולא נבא במרינו אמרנו,
רם, לנו נכפפת כברוש רענן.

- 75 צוית למרגוע – במלאכת ימים. שביעי – בשבת, בשמות כ, י. אבל לא נחו.
- 76 צבי – ארץ ישראל, (רניאל יא, טז) צוית במלאכת שנים: לשמט שביעית, בויקרא כה, ב: ושבתה הארץ שבת לה'. והיא – אבל ארץ הצבי לא שבתה, שעברנו הארץ בשביעית, ולא הנחנו לה לשבות, כמ"ש בויקרא כו, לה.
- 77 קדמנו פניך – עשה"כ תהלים צה, ב: נקרמה פניו בתורה. ומלת בתורה כתובה בשורה שלאחריה. כלומר באנו לשחר פניך ולהתרחצות אליך ולקחנו עמנו דברים שאין בהם כדי לרצות, ככסיל היוצא לקנות חפץ ונוטל עמו מעות פחות מכדי תשלומיו. והפייטן הולך ומפרש:
- 78 קנות צדקתיך – באנו לקנות צדקותיך וחסדיך שתעשה עמנו במחיר תורה, ואין בה כוונת הלב. והמליצה עדה"כ משלי יז, טז: למהיזה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין.
- 79 קבל וכו' – אבל אנו מבקשים מלפניך שתקבל כריח ניחות, כלומר כקרבן העולה לרצון. מעט – שאנו עושים בצדקה, וביושר. עדה"כ משלי טז, ח: טוב מעט בצדקה. ומהו המעט?
- 80 אמרינו – אמרי פינו, תפילתנו תהא מקובלת לפניך. כקומץ – הנקמץ מן המנחה של הדל, שהוא דבר מועט, ונאמר בו בויקרא ב, ב: אשה ריח ניחה לה'. ועיין רש"י שם לפסוק א.
- 81 רדנו וכו' – כך אמרנו במרינו, עשה"כ ירמיה ב, לא: מדוע אמרו עמי רדנו לא נבוא עוד אליך. ורדנו פירש רש"י: 'נבדלנו ממך, כמו הרודה פת מן התנור, כך דרש רבי תנחומא' והוא בתנחומא במדבר ב. ואילו אתה לא רחוק ממנו, כמו שהוא מפרש.
- 82 רם – אתה הקב"ה שאתה רם, כמ"ש ישעיה נז, טו: כה אמר רם וגו'. לנו נכפפת – כלומר למעננו העברת על מידותיך ונהגת במידת ענוותנותך. כברו שרענן – הנכפף בקלות, עשה"כ הושע יד, ט: אני כברוש רענן, ופירש רש"י: אני לר נכפף להיות אוחו ידו כי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחו בענפיו, כלומר אהיה מצוי לו. ועיין מדרש תהלים (מהר"ו באבער) מומור יח סימן כד לפסוק ל: כי כך ארוץ גדוד ובלאהי אדלג שורן, בשעה שהלך דוד לעשות מלחמה עם היבסי התחיל לומר כל מכה יבوسی ויגע בצנור (ש"ב ה, ח), וכתוב אחר אומר כל מכה יבوسی (בראשונה) יהיה לראש ולשר (דה"א יא, ו), מה עשה יואב, הביא ברוש אחר רענן, וקבעו בצד החומה, וכפף את ראש הברוש שהוא רך, ועלה על ראשו של דוד, ונתלה על הברוש ודילג על החומה וגו'. וכן בשיר היחוד ליום רביעי:

כברוש רענן ענותנותו.

רוחקנו בשמאל קרב בימין.
ראה שאור לבנינו יצר הנעורים. למענך

85 שִׁבְנוּ בְּגוֹדֵל לֵב בְּמִתְנֵת אוֹיֵל
שׁוּט כְּלִימָה עֲלֶה לְחֻלְקִינוּ
שׁוּר נָא אֲמַרִי יִמְלֵא חֲפְצִינוּ
שַׁחַת אִם נִרְדַּ יִקְדְּמוֹנוּ רַחֲמֶיהָ. דרכך

90 תַּעֲלֶה אֲרוּכָה לְעֶלֶה נִדְף
תִּנְחַם עַל עֶפֶר וְאֶפֶר
תְּשַׁלֵּיךְ חֲטָאִינוּ וְתַחֲזֵן בְּמַעֲשֶׂיךָ
תֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ עֲשֵׂה עֲמָנוּ צְדָקָה. למענך

- 83 רוחקנו בשמאל – אף על פי שרוחקנו בשמאל, קרב בימין.
- 84 שאור לבנינו – זה יצר הרע. עיין ברכות יז, ע"א: ומי מעכב שאור שבעיסה. ופירש רש"י: יצר הרע שבלבכנו המחמיצנו. וכן מפרש הפייטן כאן: יצר הנעורים. והיצר הוא מן הרברים שיש לרחקם בשמאל ולקרבם בימין, כרברי רבי שמעון בן אלעזר בסוטה מז, ע"א: יצר תינוק ואשה. תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. על כן גם בנו תנהג כך לפי שהיצר גרם לנו לחטא.
- 85 שבנו – כשעשינו תשובה, תשובתנו לא היתה נכונה, כי בגודל לב ובגאוה שבנו. במתנת אויל – משולה תשובתנו למתנה שהאויל נותן שאין בה כדי להביא קורת רוח למקבל. על כן נחלנו בושה, כמו שהוא אומר:
- 86 שוט – כלומר מכה (ישעיה י, כו: שוט, ת"י: מחא), כלומר עונש של כלימה.
- 87 שור נא – פנה והבן לאמרי. ימלא – נראה לגרוס: ומלא.
- 88 שחת וכו' – עדה"כ תהלים ל, י: מה בצע ברמי ברדתי אל שחת. יקדמונו רחמך עשה"כ תהלים עט, ח: מהר יקדמונו רחמך כי דלוננו מאד.
- 89-90 תעלה ארוכה – תביא רפואה, עשה"כ ירמיה ל, יז: כי אעלה ארוכה לך. לעלה נדף – תואר לבני אדם בעבור חלישותם, וכן עפר ואפר. על הנדף – עדה"כ איוב יג, כה: העלה נדף תערוך. תנחם וכו' – עשה"כ איוב מב, ו.
- 91 תשליך חטאינו – עשה"כ מיכה ז, יט: ותשליך במצלות ים כל חטאתם. ותחזן במעשיך – במעשי יריך, וכעניין למעשה יריך תכסוף (איוב יד, טו), (רו"ה).
- 92 תרא כי אין איש וכו' – עשה"כ ישעיה נט, טז: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו. עשה עמנו צדקה – וכן לשון החרון בתפילת 'אבינו מלכנו': עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו.